

İ. S. Turgenev'in *Birük* Adlı Öyküsü ve “Birük” Sözcüğünün Kökeni Üzerine I. S. Turgenev's Story Called *Biruk* and on the Etymology of the Word “Biruk”

Ümmügülsüm DOHMAN*

Öz

XIX. yüzyıl Rus edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan İvan Sergeyeviç Turgenev (1818-1883), şiir türünde verdiği eserlerle başladığı yazın hayatına düzyazı türüyle devam etmiştir. 1844'lü yıllardan itibaren *Sovremennik* adlı dergide yayımlanan öyküleri 1852 yılında *Avcının Notları* adlı öykü derlemesinde birleştirilmiştir. Son halinin yirmi beş öyküyü içerdiği bu derlemede bulunan *Birük* adlı öykü çalışmamızın konusudur. Çalışmamızın çıkış noktası ise “birük” sözcüğünün kökeni üzerine yapılan çalışmaların bulunmaması ve bu sözcüğün Türk kökenli oluşudur. Buradan hareketle hazırladığımız bu çalışmanın temel amacı Turgenev'in öyküsüne adını veren “birük” sözcüğünün etimolojisini incelemek, kökeniyle ilgili ileri sürülen tezleri sunmak ve “birük” sözcüğünü Rusça ve Türk dilleri üzerine hazırlanan açıklamalı, etimolojik, deyim sözlükleri temelinde inceleyerek kökenini belirlemek ve bu sözcükle bağlantılı olarak ortaya çıkan deyimleri ve soyadını belirtmektir. Bununla birlikte Turgenev'in yaşamını, sanatını, *Avcının Notları* adlı öykü seçkisini ve *Birük* öyküsünü ana hatlarıyla açıklamaktır. Araştırmamızda kullandığımız etimolojik, morfolojik, fonolojik, karşılaştırma ve betimleme yöntemleri sonucunda “birük” sözcüğünün Türk kökenli bir sözcük olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte *Birük* adlı öyküde başka Türk kökenli sözcüklerin de bulunduğu görülmüş dolayısıyla Turgenev'in eserlerinin Rusça söz varlığındaki Türk kökenli sözcükleri göstermesi bakımından incelenebileceği önerilmiştir.

Anahtar sözcükler: Birük, “birük” sözcüğünün kökeni, etimoloji, İ. S. Turgenev, öykü, XIX. yüzyıl Rus edebiyatı.

Abstract

Ivan Sergeevich Turgenev (1818-1883), one of the most important representatives of Russian literature of the XIX century, began his life with his works in the genre of poetry and continued his life in the genre of prose. His stories, having been published in the journal *Sovremennik* since 1844, were combined into the short story collection titled “Notes of the Hunter” in 1852. The story named *Biruk*, the final version of which contains twenty-five stories, is the subject of our study. The starting point of our study is that the word “biruk” is Turkish origin. The main purpose of this study is to examine the etymology of the word “biruk”, which gave its name to Turgenev's story, to present the theses put forward about its origin, and to determine the origin of the word “biruk” by examining it on the basis of annotated, etymological and idiomatic dictionaries prepared on the Russian and Turkic languages. This study also aims to mention the idioms as well as the surname that was created in relation to this word. However, it is necessary to outline Turgenev's life, art, his collection of short stories titled *Notes of the Hunter* and the short story *Biruk*. As a result of the etymological, morphological, phonological, comparative and descriptive methods we used in our research, it was determined that the word “biruk” is a word of Turkish origin. It was seen that there were other words of Turkish

* Öğr. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü. E-posta: ugulsumdohman@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3713-7521

origin in the story “Biruk”, so it was suggested that Turgenev’s works could be examined in terms of showing the words of Turkish origin in the Russian vocabulary.

Keywords: Biruk, the etymology of the word “biruk”, etymology, I. S. Turgenev, the story, Russian literature of the XIX. century.

Giriş

XIX. yüzyıl Rus edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan İ. S. Turgenev (1818-1883), on beş yaşında şiir türüyle başladığı edebiyat hayatına 1847’den itibaren düzyazıyla devam ederek tüm dünyada tanınan birbirinden nitelikli eserlere imza atmıştır. Çalışmamıza konu olan *Birük* (Rus. Бирюк – Biryuk/Birük) adlı öykü Turgenev’in *Avcının Notları* (Rus. Записки охотника – Zapiski ohotnika) adlı öykü derlemesinde yer almaktadır. Turgenev, bu derlemede Rusya’nın toplumsal-siyasi yapısını, doğasını, Rus halkının dış görünüşünü, geleneklerini, değerlerini, sorunlarını realizm akımı çerçevesinde ele almıştır.

Basılı ve elektronik kaynaklar çerçevesinde alanyazın taraması yapıldığında Türkiye’de Turgenev’in yaşamı, sanatı ve eserleri üzerine çalışmaların yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Turgenev’in *Babalar ve Çocuklar* (Rus. Отцы и дети – Otsı i deti) adlı romanını Türkçeye çeviren H. A. Ediz (2018) bu romanın önsözünde Turgenev’in yaşamı, sanatı ve eserlerine genişçe yer vermiştir. A. Behramoğlu (2012, ss. 69-71), *Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. ve XX. Yüzyıllar)* adlı çalışmasında yer alan *Türkçede Turgenev* başlığında Turgenev’in Türkçeye kazandırılan eserlerinden bahsetmiştir. B. Karaca (2010, ss. 109-121), *Rus Edebiyatının Açılımları* adlı kitabında *İvan Sergeyeviç Turgenev ve Babalar ve Oğullar Adlı Romanı* başlığıyla Turgenev’in hayatı, kullandığı dil, sanatı ve eserleri üzerine bilgiler vererek adı geçen romanını incelemiştir. A. Süer (2006, ss. 67-85), *XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar* adlı çalışmasında *İ. S. Turgenev* başlığına yer vererek yazarın yaşamını ve *Babalar ve Çocuklar* adlı romanını değerlendirmiştir. Yapılan çalışmalar arasında T. Olcay’ın (2005) *İvan S. Turgenev* adlı kitabı Turgenev’in yaşamı, edebî sanatı ve *Avcının Notları* adlı öykü derlemesi hakkında bilgi vermesi, *Rudin* (Rus. Рудин – Rudin), *Soylu Yuvası* (Rus. Дворянское гнездо – Dvoryanskoye gnezdo) ile *Arişe* (Rus. Накануне – Nakanune) gibi romanları değerlendirmesi, yazarın yaşamının önemli tarihlerine ve Türkiye’de Turgenev’in çevrilen eserlerine değinmesi bakımından birçok önemli noktayı ele alan geniş kapsamıyla öne çıkmaktadır. Turgenev üzerine hazırlanan makaleler arasında M. Ö. Parer’in (1995) yazarın yaşamını anlattığı *İvan Sergeyeviç Turgenev* öne çıkmaktadır. Ulusal Tez Merkezine bakıldığında Parer’in (1994), *İvan Sergeyeviç Turgenev’in Rudin, Soylu Yuvası ve Babalar ve Oğullar Adlı Romanlarındaki Karakterlerin Analizi* (2018); R. Özdemir’in, *İ. S. Turgenev ve A. Tolstoy’un “Duman” İsimli Eserlerinin Sosyo-Linguistik Açısından İncelenmesi* (2014); D. Güneş’in *İ. S. Turgenev’in “Avcının Notları” Eseri Üzerine Türkçe ve Rusça Yapılmış Dilbilimsel, Kültür Bilimsel ve Fonksiyonel Yorumlar* (2018) adlı tezleriyle karşılaşılmaktadır. *Birük*’ü temel alan tek çalışma ise Olcay’ın kaleme aldığı *İvan S. Turgenev’in Bir Avcının Notları Öykü Derlemesi Üzerine Bir İnceleme*’dir. Olcay (2004), bu çalışmada Turgenev’in *Kâhya* (Rus. Бурмистр – Burmistr), *Türkücüler* (Rus. Певцы – Pevtsı) ve *Yaban* (Rus. Бирюк – Birük) adlı kısa öykülerini konu, kahraman ve edebî özellikleri bakımından incelemiştir.

“Birük” sözcüğünün kökeni üzerine yapılan çalışmaların bulunmaması bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Araştırmalarımız sırasında *Birük* adlı öyküde “bey” (Rus. бей – bey) (Şipova, 1976, s. 75; Fasmer I, 1986, s. 141), “kuşak, kemer” (Rus. кушак – kuşak) (Şipova, 1976, s. 217; Fasmer II, 1986, s. 439), “at” (Rus. лошадь – loşad) (Şipova, 1976, s. 224; Fasmer II, 1986, ss. 525-526) gibi başka Türk kökenli sözcüklerin de bulunduğu görülmüştür. Bu çalışmada ise “birük” sözcüğünün kökeni üzerine öne sürülen tezlerden ve Türkçeye de kazandırılan bir öykü olmasından hareketle sözcüğün kökeninin ve bu sözcükle bağlantılı olarak ortaya çıkan deyimlerin ve soyadının incelenmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu amaç aynı zamanda çalışmanın yeniliğini oluşturmaktadır. Çalışmamızda ilk olarak Turgenev’in yaşamı, sanatı ve *Avcının Notları* adlı öykü seçkisi ana hatlarıyla açıklanmaktadır. Ardından öykünün konusunun anlaşılabilirliği açısından *Birük* öyküsü özetlenmekte ve öyküye adını veren “Birük” karakteri değerlendirilmektedir. Son olarak “birük” sözcüğünün kökeni, bu sözcükle bağlantılı deyimler ve soyadı incelenmektedir. Araştırma yöntemleri olarak etimolojik, morfolojik, fonolojik, karşılaştırma ve betimleme yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma kaynakları çerçevesinde Türkiye’de ve Rusya’da Turgenev üzerine

gerçekleştirilen makaleler, tezler, elektronik ve basılı kaynaklar gözden geçirilmiş olup “birük” sözcüğünün incelenmesinde Türkçe ve Rusça açıklamalı, etimolojik ve tarihsel sözlüklerden yararlanılmıştır. Araştırmamızın Türk kökenli bir sözcük olan “birük” sözcüğünün XIX. yüzyılın en önemli yazarlarından biri olan Turgenyev’in öyküsüne adını vermesi ve bu sözcüğün Turgenyev dışında L. N. Tolstoy, İ. A. Gonçarov gibi Rus klasik edebiyatı¹ yazarlarının eserlerinde de bulunması dolayısıyla Rusçadaki Türk kökenli sözcüklerin varlığını ve kullanımını göstermesi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

İvan Sergeyeviç Turgenyev’in Yaşamı ve Sanatı

Rus bir yazar olan Turgenyev’in (1818-1883) atalarının Türk kökenli olması araştırmamızın dikkat çeken unsurlarından bir diğeridir. Türkolog N. A. Baskakov, *Türk Kökenli Rus Soyadları* (Rus. Русские фамилии тюркского происхождения – Russkiye familii tyurskogo proishojdeniya) (1979) adlı kitabında Turgenyev soyadının Moğol kökenli “hızlı, çabuk, hiddetli, kızgın, sert” anlamlarına gelen ve aynı zamanda Sibirya’da konuşulan Altayca, Hakasça gibi Türk dillerinde bulunan “hızlı, çabuk” anlamındaki “türgen/turgen” sözcüğünden türetildiğini belirtmiştir. Turgenyev’in ataları Mirza Lev Turgenyev 1505-1533 yılları arasında başta olan Büyük Moskova Knezi Vasili İvanoviç tarafından vaftiz edilerek Ruslaştırılmış ve Turgenyev soyadıyla yirmi bir ciltlik *Tüm Rusya İmparatorluğu Asilzadelerine Ait Soyağacı Kitabı*’nın (Rus. Общий гербовник дворянских родов Всероссийской империи – Obşçiy gerbovnik dvoryanskih Vserossiyskoy imperii) dördüncü cildinde kayıt altına alınmıştır. Murza Lev Turgenyev’in taşıdığı “Murza” unvanı onun Altın Orda’nın aristokrat sınıfından geldiğine işaret etmektedir (Baskakov, 1979, ss. 155-156). Bu bilgiler çerçevesinde Turgenyev’in ataları Altın Orda soyundan gelmekte olup XVI. yüzyılın başına kadar Türk kökenli söz konusu yüzyıldan itibaren “Türgen/Turgen” soyadına “-ev” son ekinin gelmesiyle “Turgen(y)+ev” şeklinde Ruslaştırılmıştır.

Turgenyev’in çocukluk dönemine bakıldığında dokuz yaşına kadar Spaskoye köyünde annesinin soyadını taşıyan Lutovina malikânesinde yaşadığı anlaşılmaktadır. Oryol’da bulunan bu köyde Turgenyev ve ailesi zenginlik içinde bir hayat sürdürmüştür. İki katlı evin etrafı ıhlamur ağaçları, çiçek tarlaları ve çok güzel bir park ile çevrilidir. Uçsuz bucaksız tarlalar, ovalar ve çayırlar evin bir diğer doğal manzarasıdır. Çocuk yaşlardan itibaren babasıyla ve daha sonra amcasıyla ava giden Turgenyev avcılığı çok sevmiş ve avcılık onun için adeta bir tutku haline gelmiştir (Bardina, 2018, ss. 7-8). Turgenyev’in çocukluğunun geçtiği bu çevre ve edindiği avcılık hobisi elbette *Avcının Notları*’nda yansımaları bulmuştur.

Turgenyev ilköğrenimini evde yabancı öğretmenlerden almıştır. Bu ev eğitimi sırasında yabancı dillere ve edebiyata bir hayli önem verilmiştir. Dolayısıyla Turgenyev daha çocukken Fransızca, Almanca ve İngilizce öğrenmiştir. İleride Fransa’da kaldığı 1845-1850’li yıllarda İspanyolca’yı da bildiği diller arasına eklemiştir. 1833 yılında Moskova Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde başladığı üniversite yaşamına 1834 yılından itibaren St. Petersburg’da devam etmiş, ilk şiirlerini bu dönemde kaleme almış, 1836 yılında ise Petersburg Üniversitesi Felsefe Fakültesinin Edebiyat Bölümünden mezun olmuştur. 1838-1841 yıllarını Almanya’ya giderek Berlin Üniversitesinde geçirmiştir. Bu süreçte yazar Batılılaştığını ifade etmiştir. Yazarın Batılı kimliği kazanmasında çocukluğundan itibaren öğrendiği yabancı diller, Berlin’deki üniversite hayatı ve Avrupa’da geçen yirmi yıl (1863-1883) şüphesiz etki göstermiştir. Bu kimlik yazarın Avrupa’da tanınmasına dolayısıyla eserlerinin basılmasından kısa bir süre sonra Fransızcaya çevrilmesini de sağlamıştır. Bu bağlamda *Avcının Notları* (1852) yayımlandıktan iki yıl sonra 1854’te Fransızcaya çevrilmiş. 1904-1905 yıllarında Türkçeye de Fransızcadan kazandırılmıştır (Ediz, 2018, ss. 28-29; Güneş, 2018, s. 10).

¹ Rusçadaki Türkçe söz varlığı üzerine çalışmalar gerçekleştiren R. A. Yunaleyeva 2005 yılında yayımlanan *Rus Klasiklerinde Türkçe Sözcükler* (Rus. Тюркизмы в русской классике (Словарь с текстовыми иллюстрациями – Tyurkizmy v Russkoy Klassike (Slovar s Tekstovimi illyustratsiyami)) adlı eserinde S. T. Aksakov, A. S. Griboyedov, A. S. Puşkin, N. V. Gogol gibi on sekiz yazarın eserlerinde geçen Türkçe sözcükleri incelemiştir. Bu yayının hakkında bilgi edinebilmek için (bkz. Kartalcık, 2008).

Avcının Notları Hakkında

Edebiyatla küçük yaşlardan itibaren ilgilenen Turgenyev, 1844’li yıllara kadar lirik türde şiirler yazarken bu tarihten itibaren düzyazı türünde eserler vermeye başlamıştır. Bu dönemde *Andrey Kolosov* (Rus. Андрей Колосов – Andrey Kolosov) (1844), *Üç Portre* (Rus. Три портрета – Tri portreta) (1846) adlı öykülerini dergilerde yayımlamıştır. 1847 yılında *Sovremennik* (Rus. Современник) dergisinde yayımlanan *Hor ile Kaliniç* (Rus. Хорь и Калиныч – Hor i Kaliniç) öyküsüyle *Avcının Notları* (Rus. Записки охотника – Zapiski ohotnika) adlı öykü derlemesinin temelini atmıştır. Böylece Turgenyev’in *Sovremennik* dergisinde yayımlanan yirmi iki öyküsü 1852 yılında *Avcının Notları*’nda birleşmiştir. Bu derlemeye 1870’lerde yayımlanan *Çertophanov’un Sonu* (Rus. Конец Чертопханова – Konets Çertophanova), *Tıkırdıyor* (Rus. Стучит – Stuçit) ve *Canlı Cenaze* (Rus. Живые мощи – Jivıye Moşçi) adlı öyküler de dâhil olmuştur. Dolayısıyla söz konusu derleme 1880 yılında yirmi beş öyküyü içeren bir eser olarak son halini almış ve okuyucusuyla buluşmuştur. Bu öyküler birbirinden bağımsız bir şekilde hazırlansa da konuları itibarıyla ilişkilidir. Bir avcının yaşadığı maceralar anlatılarak Orta Rusya yaşamı değerlendirilmektedir. Bu derleme yazınsal değerinin yanında Rusya’nın toplumsal-siyasi yaşamına ışık tutmasıyla da öne çıkmaktadır. Toprak kölesi köylülerin yaşadığı zorluklar, çektiği acılar aynı zamanda bu olaylara şahsen tanık olan Turgenyev’in tecrübelerini de yansıtması bakımında önemli ve gerçekçidir. 1861 reformuna kadar Rusya’da toprak köleliği hâkimdir. Köylülerin² derebeylerinin kölesi gibi onlara bağlı olduğu toplumsal eşitsizliğin hüküm sürdüğü bir dönemdir. Bu noktada Turgenyev toprak köleliğine, eşitsizliğe karşı duran bir yazar olarak realizm akımı çerçevesinde çalışmalarına yön vermiştir. *Avcının Notları*’nda Rusya devlet yönetimine karşı eleştirel bir tutum sergilenmekle birlikte bu eleştiri sansür nedeniyle satır arası yansıtılmakta, taşra yaşamı üzerindeki baskı ise okuyucuya yoğun bir şekilde hissettirilmektedir (Lebedev, 1990, s. 180). Bu hissın yoğunluğu ve Turgenyev’in getirdiği yönetim eleştirisinin Çar II. Aleksandr tarafından da hissedildiği ve çarın *Avcının Notları*’nı okuduktan sonra toprak köleliğinin kaldırılmasıyla ilgili son kararı verdiği söylenmektedir (Ediz, 2018).

Turgenyev’in yurt dışı bağlantısı sayesinde eserlerinin ilk olarak Fransızcaya kısa sürede çevrildiğinden, ilk eserlerinin de Türkçeye Fransızcadan kazandırıldığından bir önceki başlıkta bahsetmiştik. Bu çerçevede Turgenyev, özellikle Cumhuriyet döneminden sonra eserleri Türkçeye çevrilen ilk Rus yazarlardan biridir (Olcaı, 2005, s. 237; Ediz, 2018, s. 29). Yazarın *Avcının Notları* adı altında birleşen yirmi beş öyküsünden *Yermolay ile Değirmencinin Karısı* (Rus. Ермолай и мельничиха – Yermolay i melniçiha), *Çertophanov ile Nedopüskin* (Rus. Чертопханов и Недопюскин – Çertophanov i Nedopyuskin), *Çertophanov’un Sonu* (Rus. Конец Чертопханова – Konets Çertophanova), *Komşum Radilov* (Rus. Мой сосед Радиллов – Moı soıed Radilov) ve *Birük* (Rus. Бирюк – Birıuk) adlı beş öyküsü N. Y. Taluy tarafından Türkçeye çevrilerek 1955 yılında Varlık Yayınları’ndan daha sonra Can Yayınları’ndan çıkmıştır. E. Altay ise 2017 yılında Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları’ndan *Avcının Notları*’nda yer alan *Hor ile Kaliniç* (Rus. Хорь и Калиныч – Hor i Kaliniç), *Yermolay ile Değirmenci Kadın* (Rus. Ермолай и мельничиха), *Ahududu Pınarı* (Rus. Малиновая вода – Malinovaya voda), *Kasaba Hekimi* (Rus. Уездный лекарь – Uyezdnıy Lekar), *Komşum Radilov* (Rus. Мой сосед Радиллов – Moı soıed Radilov), *Mülk Sahibi Bir Köylü: Ovsyannikov* (Rus. Однодворец овсяников – Odnodvoretı Oıvyannikov), *Lgov* (Rus. Льгов – Lgov), *Bejin Çayırı* (Rus. Бежин луг – Bejin Lug), *Güzel Meç Köyünden Kasyan* (Rus. Касьян с красивой мечи – Kasyan s krasivoy meçi), *Kâhya* (Rus. Бурмистр – Burmistr), *Büro* (Rus. Контора – Kontora), *Birük* (Rus. Бирюк – Birük), *İki Çiftlik Sahibi* (Rus. Два помещика – Dva pomeşçika), *Lebedyan* (Rus. Лебедянь – Lebedyan), *Tatyana Borisovna ve Yeğeni* (Rus. Татьяна Борисовна и ее племянник – Tatyana Borisovna i yıyo plemıyannik), *Ölüm* (Rus. Смерть – Smert), *Şarkıcılar* (Rus. Певцы – Pevtsı), *Pıotr Petroviç Karatayev* (Rus. Петр Петрович Каратаев – Pıotr Petroviç Karatayev), *Randevu* (Rus. Свидание – Svidaniye), *Şçigrovski Kasabasının Hamleti* (Rus. Гамлет щигровского уезда – Gamlet Şçigrovski Uyezda), *Çertophanov ile Nedopıuskin* (Rus. Чертопханов и Недопюскин – Çertophanov i Nedopyuskin), *Çertophanov’un Sonu* (Rus. Конец Чертопханова – Konets

² Köy, köylü teması, Sovyet edebiyatında köy nesri hakkında ayrıntılı bilgi için (bkz. Çelik, 2014).

Çertophanova), *Canlı İskelet* (Rus. Живые мощи – Jivıye Moşçi), *Tekerlek Sesi* (Rus. Стучит – Stuçit), *Orman ve Bozkır* (Rus. Лес и степь – Les i step) adlı öykülerin tamamını çevirerek Türkçeye kazandırmıştır.

Bu öykülerin Türkçeye yukarıda sözünü ettiğimiz farklı yazar ve çevirmenler tarafından zamanla kazandırılması başka bir ifadeyle çevirilerde yazar ya da çevirmenin kendi iradesinin de etkin olması sebebiyle *Canlı Cenaze – Canlı İskelet, Tıkırdıyor – Tekerlek Sesi, Yermolay ile Değirmencinin Karısı – Yermolay ile Değirmenci Kadın* gibi öykü başlıklarının çevirilerinde farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklar başka bir çalışmanın konusu olabilir. Bu makalede sadece *Birük* adlı öyküye verilen başlıklar ele alınmıştır.

Birük Adlı Öykü

1852 yılında basılan *Avcının Notları* adlı öykü derlemesinin içinde yer alan *Birük*³, ilk olarak 1838 yılında *Sovremennik* dergisinde yayımlanmıştır. Türkiye’de ise ilk kez 1958 yılında *Tercüme* dergisinin altmış birinci sayısında *Koruyucu* adı altında Servet Lünel tarafından Türkçeye aktarılmıştır (Olçay, 2005, s. 238). İncelememize konu olan öykünün adı 1955 yılında Taluy tarafından çevrilen *Avcının Notları*’nda *Birük* şeklinde, Olçay tarafından 2004 yılında *İvan S. Turgenyev’in Bir Avcının Notları Öykü Derlemesi Üzerine Bir İnceleme* ve 2005 yılında *İvan S. Turgenyev* adlı çalışmalarda *Yaban*, 2017 yılında Altay tarafından *Avcının Notları*’nda *Biryuk* olarak Türkçeye aktarıldığı görülmüştür. Bu bilgiler çerçevesinde söz konusu öykünün Türkçeye *Koruyucu, Birük, Yaban* ve *Biryuk* başlıkları altında çevrildiği anlaşılmaktadır. *Birük* ve *Biryuk* başlıklarının verilme sebebi ise muhtemelen bu sözcüğün Rusya’nın Oryol bölgesinde kullanılmasıyla ilgilidir. Turgenyev’in söz konusu öyküsünde “Birük” sözcüğü “Oryol ilinde tek başına yaşayan, asık suratlı kişilere verilen ad, lakap” şeklinde tanımlanmaktadır (Turgenyev, 2022). Bu nedenle görünüşe göre çevirmenler de bu sözcüğün sadece Latince yazılışını vermişlerdir. Sözcüğün Rusçasında geçen “ıo – yu” harfi Latince harflerde “yu” ya da “ü” harfini karşılamaktadır. Dolayısıyla Taluy (2007), “ü” olarak çevirmiş ve *Birük* adını kullanmış, Altay (2021) ise “yu” olarak çevirmiş ve *Biryuk* şeklinde aktarmıştır. Lünel’in aktardığı *Koruyucu* ve Olçay (2004; 2005) tarafından verilen *Yaban* adının ise *Birük*’ün anlamından hareketle kazandırıldığı düşünülmektedir. Birazdan da bahsedeceğimiz üzere öykünün ana kahramanı bir orman bekçisidir. Biz de bu öykü için *Birük* adını kullandık, seçilme sebebini ise “birük” sözcüğünün kökenini inceledikten sonra açıkladık.

Birük adlı öyküyü ve öykünün kahramanının fiziksel özelliklerini ve karakterini tanımak amacıyla öykünün özeti ile ana kahramanın özelliklerine bakmak gerekmektedir. Öyküde görevine çok sadık, derebeyinin toprağını canı gibi koruyan ve kimseye geçit vermemesiyle ün salmış “Birük” lakaplı orman bekçisi Foma Kuzmiç’in ormandan odun çalmaya çalışan bir köylüyle yaşadığı olay üzerinden o dönemin köylülerinin başka bir ifadeyle toprak kölelerinin çektiği sıkıntılar anlatılmaktadır. Bu olayın tanığı ise ormanda fırtınaya yakalanması sebebiyle Birük tarafından birkaç saatliğine kulübesinde misafir edilen avcıdır. Birük, uzun boylu, geniş omuzlu, yapılı ve güçlüdür, sakalla kaplı erkeksi bir yüzü vardır. Somurtkanlığı, asık suratlılığı ve ıssızlığı sebebiyle çevredeki köylüler ona Birük lakabını takmakla birlikte ondan çok korkmaktadırlar. Birük, ormanın içindeki tek odalı bir kulübede on iki yaşındaki kızı ve beşikteki oğluyla yaşamaya çalışmaktadır. Karısı, onu ve çocuklarını terk edip bir seyyar satıcıyla kaçmıştır. Birük, fırtınaya yakalanan avcıyı tek odalı her yerinden yoksulluk akan evinde misafir etmiştir. Ona ikram edecek ekmekten başka bir şeyi bulunmamaktadır. Fırtınanın dinmesi üzerine kulübeden çıkarken uzaklarda bir ağacın kesildiğini duyunca silahını alarak avcıyla birlikte balta seslerine doğru yönelmiştir. Avcı, yaprak sesinden başka bir şey işitmezken Birük balta seslerine kulak kesilerek ağacı devirmeye çalışan köylüyü yakalamış ve kulübesine götürmüştür. Yakalanan köylü serbest bırakılması için Birük’e yalvarmış, avcı ise ağacın parasını ödeyeceğini söyleyip köylüyü bırakmasını istese de Birük kabul etmemiştir. Birük’ün köylünün yalvarışlarına aldırmaz etmemesi üzerine köylü kızgınlığının dozunu artırarak “(...) Gel de al canımı canı herif! (...) Kan emici (...) Hayvansın sen, hayvan, hayvan! (...) Senin de hakkından geleceğiz! (...) Bir canavarsın sen, vicdan diye bir şey yok sende, hain... Senin de zamanın gelecek! Dur hele, acele etme,

³ Söz konusu öykünün Rusya’da 1977 yılında Roman Balayan yönetmenliğinde filmi de çekilmiştir. “Birük” adlı filmi izlemek için bkz. (<https://www.youtube.com/watch?v=JngN7sWakYA>)

boğazını sıkacaklar!” (Turgenyev, 2021, s. 195-196) gibi aşağılayıcı sözler dile getirir. Öyküde, esasında bu köylünün çektiği sıkıntıların, evinde yiyecek ekmekten başka bir şeyi bulunmayan Birük’ün ve tüm toprak kölesi köylülerin sorunu olduğu vurgulanmaktadır. Birük ise içten içe kendisinin ve köylülerin bu acınası zor durumunu bildiğinden en sonunda yakarışlara dayanamayarak köylüyü bırakmış ve bir daha görünmemesini istemiştir. Bu duruma şaşırın avcı, Birük’ün gerçekte iyi bir insan olduğunu öykünün sonunda vurgulamaktadır. Böylece görevine sıkı sıkıya bağlı kalan Birük’e ıssız rolünü çizenin hayat şartları olduğu anlaşılmaktadır.

“Birük” Sözcüğünün Kökeni

Bu bölümde Turgenyev’in öyküsüne adını veren “birük” (Rus. бирюк – birük) sözcüğü ilk olarak Rusça açıklamalı ve etimolojik sözlükler, araştırma kitapları, edebiyat eserleri ile makalelerde ardından Türk dillerini inceleyen açıklamalı, diyalektolojik, etimolojik vb. sözlüklerde taranmış ve incelenmiştir. Bu çerçevede ele alınan sözlükler ve sözlüklerde bulunan bilgiler aşağıda sunulmaktadır.

Rusça dilbilgisi ve sözlük çalışmalarının etkin bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla 1783’te açılan Rusya Akademisinin ilk sözlüğü 1789-1794 yılları arasında altı cilt olarak yayımlanan *Rusya Akademisi Sözlüğü*’dür (Rus. Словарь академии Российской – Slovar akademii rossiyskoy). Aynı zamanda Rus sözlükbiliminin ilk açıklamalı sözlüğü unvanını taşıyan (Dohman, 2021) bu çalışmada (I, 1789, s. 170), “birük” sözcüğünün Tatar Türkçesine ait olduğu ve “kurt” anlamını taşıdığı kısaca belirtilmiştir.

Rus bir hekim, dilbilimci ve sözlükbilimci olan V. İ. Dal’in (I, 1863, s. 77), 1801-1872 yılları arasında dört cilt şeklinde hazırladığı *Yaşayan Büyük Rus Dilinin Açıklamalı Sözlüğü*’nde (Rus. Толковый словарь живого великорусского языка – Tolkoviy slovar jivogo velikorussskogo yazıka) “birük” sözcüğünün Tatar Türkçesine ait olduğu, “kurt” ve “koyun çobanı” anlamlarını taşıdığı açıklanmıştır. Simbirsk gibi yerlerde “ayı”, Nijniy Novgorod’da “porsuk” anlamlarında da kullanıldığı bilgisi verilmiştir.

D. N. Uşakov’un 1935-1940 yılları arasında dört cilt şeklinde yayımlanan *Rus Dilinin Açıklamalı Sözlüğü*’nde (Rus. Толковый словарь русского языка – Tolkoviy slovar russkogo yazıka) yer verilen “birük” madde başının Tatar Türkçesindeki “kurt” anlamına gelen “bürü” (Rus. бұру – bürü) sözcüğüne dayandığı tespit edilmiştir. Uşakov’un sözlüğünde bu sözcüğün konuşma dilinde kullanıldığı gösterilerek iki anlamı verilmiştir. İlkini yerel dilde “kurt, yalnız”; ikincisinin yan anlam olduğu ve “suratsız, çekingen kişi” anlamlarını taşıdığı açıklanmıştır.

N. V. Goryayev (1896, s. 17) tarafından hazırlanan *Rus Yazı Dilinin Karşılaştırmalı Etimolojik Sözlüğü Deneyimi* (Rus. Опыт сравнительного этимологического словаря литературного русского языка – Opit sravnitel’nogo etimologičeskogo literaturnogo russkogo yazıka) adlı çalışmada Tatar Türkçesinde “büre”, Kumuk Türkçesinde “börü”, Orlov⁴ bölgesinde “yalnız, asık suratlı kişiler” için kullanıldığı ifade edilmiştir.

A. G. Preobrajenskiy’in (I, 1910, s. 26), *Rus Dilinin Etimolojik Sözlüğü*’nde (Rus. Этимологический словарь русского языка – Etimologičeskij slovar russkogo yazıka) “kurt, yalnız kişi” anlamında Tatar Türkçesindeki “büre” sözcüğünden alıntılandığı, Kumuk Türkçesinde “boru”; Osetçede “bëragh ve bïragh” şeklinde bulunduğu belirtilmiştir.

N. K. Dimitriyev (1958, s. 21), *Rusça Sözlükteki Türk Kökenli Ögeler Üzerine* (Rus. О тюркских элементах русского словаря – O tyurkskih elementah russkogo slovary) adlı makalesinde “birük” sözcüğünün kökeni üzerine ayrıntılı bir inceleme yapmıştır. “Birük”ün Türk dillerinde “yalnız gezen kurt” ve “kurt kürkünden yapılan kışlık şapka” olmak üzere iki anlama geldiği bilgisini sunmuştur. Kâşgarlı Mahmud’un *Divanü Lûgat-it Türk* adlı eserinde “kurt” için “böri”, “şapka” için “börk” sözcüklerinin verildiğini, *Codex Cumanicus*’ta “kurt” anlamında “börü”; “şapka” anlamında ise “börük” sözcüğünün bulunduğunu göstermiştir. Yakut Türkçesinde “kurt” anlamında “böro”; Kazak Türkçesinde “böri”; Çagatay ve Tatar Türkçelerinde “büre”; Kırgız Türkçesinde “börü”; Altay Türkçesinde “pöru ve pörük” şeklinde bulunduğu “şapka” anlamında ise Kazak Türkçesinde “börük”; Kırgız Türkçesinde “borük; Başkurt

⁴ 1778-1928 yılları arasında Rusya İmparatorluğu’na bağlı idari bir bölgedir. Günümüzde Oryol bölgesi ve çevresini kapsamaktadır.

ve Tatar Türkçelerinde ise “bürek” biçiminde bulunduğunu ifade etmiştir. Her iki anlamın da aynı kökten geldiği ancak fonetik açıdan ayrıldığını belirtmiştir. Bununla birlikte Budagov’un *Türk ve Tatar Lehçelerinin Karşılaştırmalı Sözlüğü*’nden (1869) itibaren Rusça “birük” ve Türk dillerine ait olan “kurt” sözcüğü arasındaki bağın bilindiğini vurgulamıştır.

N. M. Şanskiy (II, 1965, s. 123), *Rus Dilinin Etimolojik Sözlüğü* (Rus. Этимологический словарь русского языка – Etimoloğışeskiy slovar russkogo yazıka) adlı çalışmasında “birük” sözcüğünün Türk dillerinden alıntılandığını ve en yakın seçeneğın ise Tatar Türkçesi olduğunu ifade etmiştir. Bu tezi için Dal’in, Goryayev’in, Preobrajenskiy’in sözlüklerini, *Rusya Akademisi Sözlüğü*’nü ve Dmitriyev’in makalesini kaynak olarak göstermiştir. Kişi adı olarak da 1591 yılından itibaren kullanıldığını *Mihaylo Biruk Astrahan Kazak Atamanı* örneğiyile tanıklamıştır. Tatar Türkçesinde “kurt” anlamında “bürü” şeklinde bulunduğu, Rusçada yine Türk kökenli olan “porsuk” (Rus. барсук – barsuk) (Fasmer I, 1986, s. 128; Goryayev, 1896, s. 12) sözcüğünün etkisinde “birük” biçiminde yeniden şekillendiğini ve tabulaşmış bir kökeni bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca öne sürdüğü bilgilere İran dillerinden “korkunç, dehşet verici” anlamındaki “bairaka” sözcüğünden ve muhtemelen Osetçe “bırağ”, Doğu Osetçedeki “berağ” sözcüklerine dayandığı görüşünü de eklemiştir.

E. N. Şipova (1976, s. 81), *Rusçadaki Türk Kökenli Sözcükler Sözlüğü*’nde (Rus. Словарь тюркизмов в русском языке – Slovar türkizmov v russkom yazıke) (1976) “birük” sözcüğünün Tataristan, Orenburg, Sibırya, Astrahan ve Voronej bölgelerinde “kurt, yalnız kurt, somurtkan, ıssız/yalnız kişi” anlamlarında kullanıldığını Dal’in adı geçen sözlüğünü ve *Rusya Akademisi Sözlüğü*’nü kaynak göstererek açıklamıştır. Dimitriyev gibi Şipova da Türk dillerinde “yalnız gezen kurt” ve “kurt kürkünden yapılan kışlık şapka” olmak üzere iki anlama geldiğini belirtmiştir. Kâşgarlı Mahmud’un *Divanı Lûgat-it Türk* adlı eserinde “kurt” için “bori”, “şapka” için “börk” sözcüklerinin verildiğini, *Codex Cumanicus*’ta “kurt” anlamında “beru”; “şapka” anlamında “beruk” sözcüğünün yer aldığını göstermiştir. Şanskiy’in “birük” sözcüğünün Tatar Türkçesinde bulunan “kurt” anlamındaki “buri” sözcüğünden alıntılandığı, Rus dilinde yeniden biçimlendiği ve yine Türk kökenli olan “porsuk” (Rus. барсук – barsuk) (Fasmer I, 1986, s. 128; Goryayev, 1896, s. 12) sözcüğünün etkisinde “birük” şeklinde oluştuğunu öne sürdüğü görüşüne değinmiştir. Farklı bir görüş olarak F. E. Korş’un “birük” sözcüğünün kökeninin İran dillerine dayandığı tezine yer vermiştir. Şipova kendi tezini muhtemelen “-k” son ekinin “birü” sözcüğüne gelmesiyle Türk dilleri temelinde “birük” sözcüğünün oluştuğunu A. N. Kononov’un fikri temelinde vurgulamıştır.

Türkolog, adbilimci, sözlükbilimci N. A. Baskakov (1979, ss. 5-6), *Rus Söz Varlığında Türk Kökenli Sözcükler (Etimolojik Notlar)* (Rus. Тюркизмы в русской лексике (этимологические заметки) – Tyurkizmi v russkoy leksike) adlı makalesinde “birük” sözcüğünün etimolojik sözlüklerde “kurt” anlamında Tatar Türkçesindeki “bürü”, Kumuk Türkçesindeki “börü” sözcüğünden alıntılandığını Türk dillerinde de İran dillerinden “beraeg” ve “biraeg” sözcüklerinden tabu şeklinde alındığının belirtildiğini ifade etmiştir. Baskakov farklı bir görüş olarak söz konusu sözcüğün “börü” başka bir deyişle “kurt” kelimesinden kaynaklandığı genel kabul görmüşse de kanıtlanmadığını öne sürmektedir. İlk olarak fonetik açıdan sesli harf ilişkisine bakıldığında “birük, börü/böri – büre/bürü”; “birük” sözcüğünün sonundaki sessiz harfin “kurt” anlamı taşıyan “börü-bürü” sözcüklerinde bulunmadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla sesli ve sessiz harf ilişkisi açısından birbirleriyle örtüşmediklerini belirtmiştir. Bununla birlikte “birük” sözcüğünün etimolojisinin kanıtlanmadığını ve semantik açıdan da söz konusu sözcüğün “kurt” değil “yalnız kurt” yani “yalnız kişi, ıssız, yaban, diğerlerinden ayrılan kişi” anlamında kullanıldığını açıklamış ve “birük” sözcüğünün temel anlamının “yalnızlık, kimsesizlik” olduğunu ifade etmiştir. Bu sözcüğün Türk dillerinden alınmış olduğu takdirde temelının “böri-büre/büre-bürü (kurt)” değil aslen Çağatay Türkçesindeki “bir kimse, yalnız kişi, yalnızca bir kişi” anlamını taşıyan “birigi, biregü, birük” sözcükleriyle bağlantılı olduğunu açıklamaktadır. İncelenen “birük” sözcüğü biçim birimlerine ayrıldığında ilk göze çarpan birimin “bir” sözcüğü olduğunu vurgulamıştır. Bir; “tek, yalnız” anlamlarına gelmektedir. Sonek olarak “ägü, gü” eklerini almıştır. Baskakov’a göre bu önerilen biçim “bir” sözcüğünü “birügü” şeklinde yaparak “yalnız kurt, yalnız kişi, ıssız” anlamlarına gelip Rusçadaki “birük” sözcüğünün temelini oluşturmuştur. Baskakov bu biçimin “birük” sözcüğünü hem fonetik hem semantik açıdan tamamıyla açıkladığının altını çizmiştir.

M. Fasmer (I, 1986, s. 168), *Rus Dilinin Etimolojik Sözlüğü* (Rus. Этимологический словарь русского языка – Etimoloğışeskiy slovar russkogo yazıka) adlı çalışmasında “birük” sözcüğünün Rusçaya

Türk dillerinden alındığını “kurt, yalnız kişi” anlamına geldiğini açıklamıştır. Eski Türkçede “kurt” anlamında “böri” şeklinde, Çağatay, Türkmen, Özbek Türkçelerinde “böri”, Kıpçak, Kazak Türkçelerinde “böri”, Uygur Türkçesinde “pöri”, Altay, Teleüt, Lebed, Koybal lehçelerinde “pörü” biçimlerinde bulunduğunu işaret etmiştir. Ardından bir Türkolog olan Radlov’un *Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi* (Rus. Опыт словаря тюркских наречий – Opıt slovarya Tyurskih Nareçiy) sözlüğünü kaynak göstererek Tatar Türkçesindeki “büri” sözcüğüne dayandığını belirtmiştir. Fasmer, söz konusu sözcüğün Türk kökenli olmadığını öne süren araştırmacıların görüşlerine de yer vermiştir. Bu çerçevede İran dillerinden alındığını öne süren V. A. Gordlevskiy, D. K. Zelenin, Korş ve Thomson isimlerini işaret ederek kaynaklarının Batı Osetçedeki “kurt” anlamını taşıyan “beræg” ve Doğu Osetçedeki “biræg” sözcükleri olduğunu belirtmiştir.

Fasmer’in kaynak gösterdiği üzere dilbilimci, etnograf Zelenin’in (I, 1929, ss. 37, 40), *Doğu Avrupa ve Kuzey Asya Halklarının Tabu Sözcükleri* (Rus. Табу слов у народов восточной Европы и северной Азии – Tabu slov u narodov vostočnoy Evropı i severnoy Azii) adlı çalışmasına bakıldığında Doğu Avrupa ve Kuzey Asya halklarında “kurt” sözcüğünün ne tür şekillerde bulunduğunu incelediği görülmektedir. Bu bağlamda “birük”ün Kuzey Türk dillerinde bulunan “kurt” anlamındaki “büri”, “büri”, “böre” sözcüğünden alıntılandığını Simbirsk gibi bazı yerlerde çok şüpheli de olsa “ayı” anlamında da kullanıldığını belirterek sözcüğün buradan Rusçaya geçtiğini ve Belarus’ta da “kurt” anlamına geldiğini ifade etmiştir.

Oset kökenli dilbilimci V. İ. Abayev (I, 1958, ss. 262-263), *Osetçenin Tarihi – Etimolojik Sözlüğü* (Rus. Историко – этимологический словарь осетинского языка – İstoriko – etimoloğičeskiy slovar osetinskogo yazıkı) adlı çalışmasında “birük” sözcüğünün “kurt” anlamında Osetçede bulunan “biræg”, “beræg” sözcüklerine dayandığını, sözcüğün Çağatay, Uygur gibi Kuzey Türk dillerinde “büri”, “büri”, Özbek Türkçesinde “büri”, Kırgız Türkçesinde “büri”, Kazak, Başkurt, Kazan Türkçelerinde “böri”, Altay Türkçesinde “böri”, Teleüt Türkçesinde “pöri”, Karaçay Türkçesinde “bür”, “pür”, Uryanhay Türkçesinde “burö”, “böre” şeklinde bulunduğunu belirtmekle birlikte bu sözcüklerin Osetçedeki sonek olan “-ğ” ekinin açıklamasını sunamadığından Türk dillerine ait olmadığını öne sürmektedir. Bununla birlikte Doğu Finede yer alan “piragu”, “virgez”, “virgas” biçimlerinin değerli bilgiler olduğunu vurgulayarak, Doğu İran dillerinde “kurt” anlamındaki “birgga” sözcüğünün bulunduğunu ifade etmiştir. Bu bilgiler ışığında Türk dillerinde ve Fin dillerinde yer alan söz konusu biçimlerin Fin ve Türk halklarının İran halkıyla olan eski ilişkileri neticesinde ortaya çıktığının söylenebileceği tezini ileri sürmüştür.

“Birük” sözcüğünün Türk kökenli olduğu varsayıldığında Rusça kaynakların yanında Türk dillerine ait kaynaklara da bakılması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Türk dilleriyle ilgili en eski kaynaklara gidildiğinde değerli Türkolog, sözlükbilimci Kâşgarlı Mahmud’un (2018, s. 443) XI. yüzyılda kaleme aldığı *Dîvânu Lugati’t-Türk* (DLT) adlı eserinde de “böri” sözcüğünün bulunduğu ve “kurt” anlamında kullanıldığı görülmektedir.

XIII. yüzyıl sonlarıyla XIV. yüzyıl sonu aralığında hazırlandığı düşünülen Kıpçak Türkçesinin en değerli ve en önemli eserlerinden biri olan *Codex Cumanicus*’ta “böri, böri” şeklinde “kurt” anlamına gelen sözcüğün yer aldığı anlaşılmıştır (Argunşah & Güner, 2015, s. 673).

V. V. Radlov’un (IV, 1911, ss. 1698-1699)⁵, 1893-1911 yılları arasında dört cilt şeklinde yayımlanan *Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi* (Rus. Опыт словаря тюркских наречий – Opıt slovarya tyurkskih nareçiy) adlı çalışmasında da “kurt” anlamını taşıyan “böri”, “böri” biçimindeki sözcüklerin kaydedildiği görülmüştür.

Rus doğubilimci, Türkolog L. Z. Budagov’un (I, 1869, s. 278), *Türk ve Tatar Lehçelerinin Karşılaştırmalı Sözlüğü*’nde (Rus. Сравнительный словарь турецко – татарских наречий – Sravnitelny slovar turetsko – tatarskih nareçiy) “böre” sözcüğü açıklanırken “kurt” anlamı taşıdığı, “bir Çağatay boyu”nun adı da olduğu belirtilmekte ve “birük” sözcüğünün “böre”ye dayandığı öne sürülmektedir.

E. V. Sevortyan’ın (II, 1978, ss. 219-221), *Türk Dillerinin Etimolojik Sözlüğü* (Rus. Этимологический словарь тюркских языков – Etimoloğičeskiy slovar tyurkskih yazıkov) adlı etimolojik ve tarihsel sözlüğünde Türk dili lehçelerinde ve Uygur lehçelerinde “böri”, Çağatay, Hive, Türk dillerinde

⁵ Alman asıllı Rus bilim insanının adının, Rusça kaynakları kullanan araştırmacılar tarafından genellikle V. V. Radlov; Almanca kaynakları kullanan araştırmacılar tarafından ise W. F. Radloff (1837 – 1918) şeklinde Türkçeye aktarıldığı görülmektedir.

“buri”, “böri”, “börii”, “pöri”, “böji”, “peri”, “pörü” (...) gibi farklı biçimlerinin bulunduğu belirtilmiştir. Söz konusu sözcüğün on anlamı verilmiştir. Bunlardan bazıları “kurt”, “kurtçuk, böcek”, “kişi adı”, “kurt kürkü”, “bir Çağatay boyunun adı”, “çekingen”dir. Sevortyan da İran, Doğu Osetçe ve Batı Osetçe tezinden bahsetmiştir. Korş’un da bu sözcüğü İran dilleriyle karşılaştırdığını ancak Rusçadaki “kurt” anlamını taşıyan “biruk” (birük) sözcüğüyle aynı sesletime sahip “biruka” sözcüğündeki Türk kökeni gördüğünü ifade etmiştir.

T. Gülensoy (2007, s. 169), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü* adlı çalışmasında “kurt” anlamındaki “börü” madde başına yer vermiştir. Orta Türkçede “böri”, Türkmen ve Altay Türkçelerinde “bö:ri”, Kırgız Türkçesinde “böri”, Yeni Uygur Türkçesinde “böri” şeklinde “çakal ve kurt köpeği” anlamlarında, Altay Türkçesinde “mö: ri” gibi biçimlerinin bulunduğunu belirtmiştir.

“Birük” sözcüğünün kökeniyle ilgili öne sürülen tezlerin yanında Rusça söz varlığında farklı kullanımları da bulunmaktadır. Bu kapsamda ilk olarak sözcüğün Rusçanın farklı lehçelerinde hangi anlamlarda kullanıldığı İ. A. Popov, V. N. Popova, O. G. Porohova, L. İ. Tsareva (1966) tarafından hazırlanan *Rusça Halk Ağzları Sözlüğü*’nün (Rus. Словарь русских народных говоров – Slovar russkih narodnih govorov) ikinci cildinde açıklanmıştır. Sözlükte, İrkutsk, Tobolsk, Tomsk, Ural, Kursk, Tambov, Penza, Smolensk gibi bölgelerde “kurt, yalnız kurt”; Orenburg, Ryazan, Voronej, Kazan, Astrahan, Smolensk gibi bölgelerde “kurt, ayı ve bazen de her türlü hayvan için kullanıldığı”; Nijny Novgorod’ta “porsuk”, Kazan, Saratov, Don, Samar bölgelerinde “küçük çocukları korkutan canavar, öcü”; Kursk’ta “şişman, iri kişi”; Kalyazin’de ve Tver’de “kaba, sakar kişi”; Hoper ve Don bölgesinde “(evin koruyucu ruhu anlamına gelen) Domovoy”; Don Bölgesinde “cırcır böceği”; (...) gibi anlamlara geldiği bilgisi sunulmuştur. İkinci olarak dilbilimci, sözcükbilimci A. R. Yunaliyeva (2000, s. 11) “birük” sözcüğünün zamanla yan anlam kazandığını ve duygu değeri olan aşağılayıcı nitelikler edindiğini belirterek “ıssız kişi ya da asosyal kişi” ve “şişman kişi hakkında” kullanıldığını ifade etmektedir. Bu bakımdan “birük” sözcüğünün çağdaş Rusçada güncel bir kelime olan “asosyal” ve “şişman” kişiler için söylendiği anlaşılmaktadır. Son olarak “birük” yalnızca Turgenyev’in değil Rus klasik edebiyatının önde gelen diğer yazarlarının eserlerinde de geçmektedir. Bu kapsamda Tolstoy *Kazaklar* (Rus. Казаки – Kazaki) (1863) adlı eserinde “birük” sözcüğünü “kurt” anlamında, Gonçarov *Yamaç* (Rus. Обрыв – Obriv) (1869) adlı eserinde “ıssız kişi, yalnız kişi” anlamında kullanılmaktadır. M. E. Saltıkov Şchedrin’in *Pompadour*’lar (Rus. Помпадуры и помпадурши – Pompaduri i pompadurşi) (1874) adlı eserinde ise “birük” sözcüğü “Senya Birükov” adlı bir karakterin soyadıdır. Aşağıda bahsedileceği üzere “birük” sözcüğü “Birük+ov” şeklinde soyadı olarak da Rusça söz varlığında bulunmakta ve varlığını sürdürmektedir.

İncelememize konu olan sözcükle konuşma dilinde kullanılan bir deyim de oluşmuştur. “Somurtkan, kasvetli bir görünüme sahip olan, sert, asık suratlı, suskun bir kişi” anlamına gelen “смотреть/глядеть бирюком – smotret/glyadet birükom” ve “yalnız yaşamak, kabuğuna çekilmek” anlamını taşıyan “жить/быть бирюком – jit/bit brükom” deyimleri bulunmaktadır. Dal’in (I, 1863, s. 77) *Yaşayan Büyük Rus Dilinin Açıklamalı Sözlüğü*, İ. S. Turgenyev’in ise *Rudin* (Rus. Рудин – Rudin) (1855) adlı romanı gibi birçok eserde “жить бирюком – jit brükom” deyimine yer verilmiştir. N. F. Alefirenko ve N. N. Semenenko (2009, s. 18), *Deyimbilim ve Paremiyoloji* (Rus. Фразеология и паремиология – Frazeologiya i paremiologiya) adlı çalışmalarında bu deyimde geçen “birük” sözcüğünün Türk dillerinde bulunan “bir” sözcüğünün alıntılanarak oluşturulduğunu belirtmişlerdir.

Yukarıda belirtildiği üzere “Birük” sözcüğü Rusya’da soyadı olarak da bulunmaktadır. Baskakov (1979, ss. 234-235), *Türk Kökenli Rusça Soyadları* (Rus. Русские фамилии тюркского происхождения – Russkiye familii tyurkskogo proishojdeniya) adlı eserinde “Birükov”un Rusya’da kullanılan soyadlarından biri olduğunu ifade etmiştir. Bu soyadına sahip kişilerin eski dönemlerde saray hizmetinde bulunduğu ve Rusya tahtına hizmet ettiğini açıklamıştır. Baskakov, *Rusya Asilzadelerine Ait Soyağacı Kitabı*’nın onuncu cildinin doksan ikinci sayfasında bu soyadına yer verildiğini belirtmiştir. Soyadın kökeninin Rusçada “birük” şeklinde bulunduğunu ve “kurt, ıssız adam, yaban” anlamlarına geldiğini ve etimolojisinin “kurt” anlamına gelen “böri”, “töri”, “büri” sözcüklerine dayandığının yukarıda da sözünü ettiğimiz Dimitriyev gibi birçok araştırmacı tarafından kabul edildiğini vurgulamıştır. Bu bilgiden sonra Baskakov *Rus Söz Varlığında Türk Kökenli Sözcükler (Etimolojik Notlar)* adlı makalesinde olduğu gibi bu tezde fonetik açıdan sesli harf ilişkisinin doğrulanmadığını, anlamsal açıdan da “birük” sözcüğünün sadece “kurt” değil aynı

zamanda “yalnız kurt, yalnız insan, ıssız adam, yaban, diğerlerinden farklı, yalnız yaşayan” anlamlarına geldiğini tekrar etmiştir. Ardından hemen yukarıda verdiğimiz Dal’ın sözlüğündeki “yalnız yaşamak, kabuğuna çekilmek” deyimini göstermiştir. Bu kapsamda Rusça “birük” sözcüğünün temel anlamının “yalnızlık” olduğunu, dolayısıyla bu sözcüğün “kurt” anlamına gelen “böri, börü, büri” sözcüğüne değil Türk kökenli “yalnız kişi” anlamına gelen “biregü” ve “onlardan biri” anlamını taşıyan “birgüsi” sözcüklerine dayandığını ifade etmiştir. “Bir” sayısına Eski Tatar Türkçesindeki “-agu, -ägü, -gü” son eki gelerek “birägü” şeklinde “tek, yalnız” anlamında, çağdaş Türk dilleri olan Tatar, Kazak, Nogay, Karakalpak vb. Türkçelerinde ise “-aw// -ew” son ekiyle “bir, tek, yalnız” anlamındaki “birew” biçiminde bulunduğu işaret etmiştir. Baskakov, bu sayı biçiminin belirli bir dönemde “kurt” anlamında tabulaşmış adlandırmalar için kullanıldığını, bazı Türk kabilelerinde doğudan adlandırma olan “qaşqyr, qasqyr, qurt, mödzek, böri, börü” yerine “bir kimse, hiç kimse, yalnız” anlamlarındaki “biregü” örtmece adlarının kullanıldığını açıklamıştır. Son olarak “biregü” sözcüğünde “yalnız kurt, ıssız, yalnız kişi” anlamlarına gelen başta lakap daha sonra “Birük” soyadının temelini oluşturan sözcük oluşmuştur diyerek kendi tezini öne sürmüştür. Bu bağlamda Baskakov’un yine aynı yıl kaleme aldığı *Rus Söz Varlığında Türk Kökenli Sözcükler (Etimolojik Notlar)* adlı çalışmasındaki tezinden de ayrılmadığı anlaşılmaktadır.

Bu bilgiler ışığında Rusça ve Türk dillerine ait açıklamalı, etimolojik ve tarihsel sözlüklerde ve makalelerde verilen tüm bilgiler ve tezler değerlendirildiğinde “birük” sözcüğünün kökeniyle ilgili üç tezin ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki “birük” sözcüğünün kökeninin “kurt, yalnız kurt” anlamını taşıyan Türk dillerindeki “börü, börü vd.” sözcüklerine dayandığıdır. İkincisinin Osetçede bulunan “beraeg” ve “biraeg” sözcüğünden alıntılandığı, üçüncüsünün ise Baskakov’un önerdiği Çağatay Türkçesinde⁶ bulunan “birigi, biregü, birevgü” sözcüklerinden Rusçaya alıntılandığıdır.

Sunulan birinci ve üçüncü tez “birük”ün Türk kökenli olduğunu savunmaktadır. Türk kökenli olduğu konusunda biz de aynı düşüncedeyiz. Ancak üçüncü teze başka bir deyişle Baskakov’un düşüncesine daha yakınız. Bu nedenle “birük” sözcüğünü öncelikle anlamsal açıdan inceledik. Bu çerçevede bir önceki başlıkta da yer verdiğimiz üzere incelenen sözlüklerin ve makalelerin çoğunluğu “birük” sözcüğünün kökeninin “börü, börü vd.” sözcüğüne dayandığı yönünde bilgiler vermektedir. Baskakov’un önerdiği tez üzerine Gülensoy’un (2007, ss. 144-145) *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*’ne bakıldığında “birisi, bir kimse” anlamında “biregü, birö” sözcüklerine, S. Ünlü’nün (2013, ss. 150-151), *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*’nde “birisi” anlamında “biregüsi, birev, birevgü, biregü, birgüsi, biregüsi, birigi, biriki, birgisi” sözcüklerinin bulunduğu görülmektedir. B. Atalay (1970, ss. 131, 132, 134) tarafından baskıya hazırlanan ve XVI. yüzyılın başlarında kaleme alınan *Abuşka Lügati veya Çağatay Sözlüğü* adlı eserde “birisi, bir kimse” anlamında “birigi, birgüsi, birgisi, biri, birev”, M. T. Berbercan’ın (2011, s. 315), *Çağatayca Gülistan Tercümesi*⁷ adlı doktora tezinde “bir kimse, birisi” anlamında “biregü, birevgü” şeklinde Çağatay Türkçesinde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Tarihsel açıdan bakıldığında VII. ve XIII. yüzyıllar arası kadim Türk dili ve lehçelerinin incelendiği *Kadim Türk Dili Sözlüğü*’nde⁸ (Rus. Древнетюркский словарь – Drevnetyurkskiy Slovar) (1969, s. 101) “biri, hiç kimse” anlamına gelen “biragü” sözcüğüne rastlanmıştır. Bu sözlükte söz konusu sözcüğün XI. yüzyılda kaleme alınan *Kutadgu Bilig*’in XII. yüzyılın sonu XIII. yüzyılın ilk yarısında Taşkent’te korunan Arap alfabesiyle yazılan nüshasında geçtiği de vurgulanmıştır. Radlov’un (IV, 1911, ss. 1750-1751), *Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi*’nde de “onlardan biri, bir kimse” anlamına gelen “birägü” ve “birik” sözcüklerine yer verilmiştir. Radlov, “birägü” sözcüğünün sözcük yapım sistemini “bir+ägü” şeklinde

⁶ Çağatay Türkçesi, XIII. yüzyıldan başlayarak XIV. yüzyılın sonuna kadar, “Harezmi bölgesinde ortaya çıkan Harezmi Türkçesinin devamı olup Türkistan’da ve Avrupa Rusya’sında XIX. yüzyılın sonuna kadar Oğuzlar dışındaki İslam-Türklerin edebiyat dili olarak yaygın bir şekilde kullanılmıştır” (Ünlü, 2013, s. 2).

⁷ Ebu Abdullah Musarrifüddin bin Muslihiddin elŞirazi (1213? – 1292) tarafından 1258 yılında Farsça kaleme alınmış olup İran edebiyatının şaheserleri arasındadır. Dünyaca üne kavuşan bu eser Türkler arasında da tanınmış ve sevilmiş böylece Türk diline kazandırma isteği ortaya çıkmıştır. Çağatayca Tercümesi ise Timur zamanında yaşamış bir şair olan Sıbicâbi tarafından 1397-1398 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Çağatayca Gülistan Tercümesi hakkında ayrıntılı bilgi için (bkz. Berbercan, 2011).

⁸ *Kadim Türk Dili Sözlüğü* hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Dohman, 2021).

belirtmiştir. Böylece Radlov'un da XX. yüzyılın başında Baskakov'dan önce "birägü" sözcüğünün hangi sözcük ve eklerden oluştuğunu gösterdiği açıktır.

Morfolojik açıdan bakıldığında Rusça sözlüklerde ve XIX. yüzyıldan itibaren hazırlanan kaynaklarda Türk dillerinde "kurt" anlamına gelen "börü" "böri", "böre", "bö:ri", "burö", "mö: ri" "buri", "börii", "bori", "beru" "pöri", "böji", "peri", "pörü" vb. biçimlerinin bulunduğu anlaşılmıştır. Bu sözcüğe benzer olan "şapka" anlamındaki "börk", "börük" sözcükleri de sunulmuştur. *Rusça Halk Ağzları Sözlüğü*'nde, adı geçen sözlüklerde ve çalışmalarda "porsuk", "ayı", "kaba, sakar kişi", "şişman kişi" vd. gibi anlamların da bulunduğu görülmüştür. "Birük" sözcüğünde net ve açık olan şey kökteki "bir" sözcüğünün varlığıdır. Ardından Baskakov'un da belirttiği üzere Eski Tatar Türkçesindeki "-agu, -ägü, -gü" son eki ile Tatar, Kazak, Nogay, Karakalpak vb. çağdaş Türk dillerinde "-aw// -ew" son ekinin bulunmasıdır. Söz konusu ekler Eski Türkçede, Karahanlı Türkçesinde, Harezmi Türkçesinde ve nadiren görülse de Çağatay Türkçesinde de "-ägü, -ağu, -agu (birägü, biregü)" biçiminde isimden isim yapan ektir. Çağatay Türkçesinde "biregü, birevgü" aynı zamanda belirsizlik zamiridir (Teres, 2009; Seydametova, 2014; Savran, 2018). Bu bilgiler sonucunda "birük" sözcüğünün Türk dilleri temelinde Çağatay Türkçesinde bulunan "bir kişi, birisi, bir kimse, yaban, yalnız kişi" anlamlarına gelen "birigi, birgüsi, biregüsi, birgisi, biri, birev, birevgü, biregü, biriki, birik" sözcüklerine dayanarak Rusçaya Türk dillerinden alıntılandığı anlaşılmaktadır. Bu tez Rusçadaki "birük" sözcüğünü hem morfolojik hem semantik açıdan karşılamaktadır. İncelememize konu olan *Birük* adlı öykü de değerlendirildiğinde bu öyküye verilen *Yaban, Biryuk* ve *Birük* başlıklarının son derece uygun olduğu görülmektedir. Biz de bu öykü için "Birük" sözcüğünü kullandığımızı köken incelemesi yapmadan önce belirtmiştik. Nedeninin ise köken incelemesinden sonra açıklanacağını ifade etmiştik. Bu çerçevede sözcüğün Türk dillerinden alınmasından, Rusya'da lakap olarak kullanılmasından ve bu şekilde bir sözcüğün bulunmasından hareketle çevirilerde "Birük" biçimine yer verilebileceğini düşünmekteyiz. Çağdaş sözlüklere bakıldığında "birük" sözcüğünün bulunduğu, halk ağzlarında, konuşma dilinde ve belirttiğimiz deyimlerde varlığını sürdürmeye devam ettiği görülmektedir (bkz. Kuznetsov, 2000; Efromova, 2000). XVIII. yüzyılın son yıllarında hazırlanan *Rusya Akademisi Sözlüğü*'nden itibaren de "birük" sözcüğünün Rusça açıklamalı sözlüklerde yer aldığı anlaşılmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

XIX. yüzyıl yazarı İ. S. Turgenyev *Avcının Notları* adlı öykü derlemesiyle dönem Rusya'sının toplumsal ve siyasi sorunlarına ışık tutmuştur. 1861 reformu öncesine kadar Rusya'da var olan toprak köleliğine, eşitsizliğe karşı eserlerinde eleştirel bir tutum sergilemiştir. Bu eleştirilerin yansıtıldığı öykülerden biri çalışmamıza konu olan *Birük* adlı öyküdür. "Birük" birimi aynı zamanda Rus söz varlığında bulunan Türk kökenli sözcüklere işaret etmesi bakımından da değerlidir.

Bu çalışmada "birük" sözcüğünün kökeni incelenmiştir. Kökeniyle ilgili üç tezin öne sürüldüğü görülmüştür. Bunlardan ilki "birük" sözcüğünün kökeninin "kurt, yalnız kurt" anlamını taşıyan Türk dillerindeki "börü, bürü vd." sözcüklerine dayandığı; ikincisinin Osetçede bulunan "beraeg" ve "biraeg" sözcüğünden geldiği; üçüncüsünün ise Baskakov'un önerdiği Çağatay Türkçesinde bulunan "birigi, biregü, birevgü" sözcüklerinden Rusçaya alıntılandığıdır. Birinci ve üçüncü tezde sözcüğün Türk kökenli olduğu ileri sürülmektedir. Biz de hem fikir olmakla birlikte üçüncü tezi savunmaktayız. "Birük" sözcüğüyle ilgili filolojik verilere bakıldığında sözcüğün anlamsal açıdan Rusçadaki sık bilinen karşılığının "yalnız, somurtkan kişi, ıssız, yaban" olduğu, Türk dilleriyle karşılaştırıldığında Çağatay Türkçesinde "bir kişi, ıssız, yaban, yalnız kişi" anlamlarına geldiği ve "birigi, birgüsi, biregüsi, birgisi, biri, birev, birevgü, biregü, biriki, birik" biçimlerindeki sözcükler temelinde oluşarak Rusçaya Türk dillerinden alıntılandığı anlaşılmaktadır. Sözcüğün morfolojik yapısı incelendiğinde sözcük yapım sisteminin "bir+ägü" şeklinde açıklandığı ve bu biçimbirimlerden "birük" sözcüğünün meydana geldiği görülmektedir. Bu bilgiden hareketle hem gövdenin hem ekin Türk dillerine ait olduğu anlaşılmaktadır. Böylece etimolojinin doğruluğunu gösteren sözcüğün morfolojik yapısı da açıklanabilmektedir. Anlamsal açıdan bakıldığında bu sözcüğün kökü ve eki arasındaki ilişkilerin sözcüğün gerçek anlamıyla da uyduğu görülmektedir. Araştırılan sözcüğün tarihi değerlendirildiğinde XI. yüzyılda kaleme alınan *Kutadgu Bilig*'den itibaren bilindiği ve çalışmamızda bahsi geçen kaynaklarda kaydedildiği görülmektedir.

Bu bilgiler ışığında “birük” sözcüğü Türk dillerinden Rusçaya geçmiş olup Rusça deyimlerde, romanlarda ve öykülerde varlığını sürdürmektedir. Turgenyev’in *Birük* adlı öyküsünde “birük” dışında da Türk kökenli sözcüklerin bulunduğu görülmektedir. İncelememize konu olan öykü yaklaşık on sayfadır. Bu kadar küçük hacimli bir öyküde bile birden fazla Türk kökenli sözcüğe rastlanması Türk söz varlığına ait sözcüklerin Rusça söz varlığında bulunduğu, kullanıldığının ve önemli yazarların eserlerinde korunduğunun göstergesidir. Bu bakımdan Turgenyev’in *Avcının Notları*’ndaki tüm öyküleri ile diğer eserleri aynı şekilde Tolstoy’un, Gonçarov’un, Saltıkov Şçedrin’in ve diğer klasik Rus edebiyatı yazarlarının eserleri Türk kökenli sözcükler açısından incelenebilir. Araştırmamıza konu olan “birük” sözcüğü ve bu öyküde bulunan diğer Türk kökenli sözcükler Türk dillerinin Rusça söz varlığına tesirini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Çıkar çatışması:	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Mali destek:	Yazar bu çalışma için mali destek almadığını bildirmiştir.
Etik kurul onayı:	Yazar bu çalışmada etik kurul onayına gereksinim duymadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Abayev, V. İ. (1958). *İstoriya – etimologičeskiy slovar Osetinskogo yazıka*. Cilt I. Moskva: Leningrad: Akademii Nauk SSSR.
- Alefirenko, N. F., Semenenko, N. N. (2009). *Frazeologiya i paremiologiya*. Moskva: Flinta- Nauka.
- Argunşah, M., Güner, G. (2015). *Codex Cumanicus*. İstanbul: Kesit.
- Atalay, B. (1970). *Abuşka lügati veya Çağatay sözlüğü*. Ankara: Ayyıldız.
- Bardina, T. N. (2018). *Velikiy pevets velikoy Rossi: metodika-bibliografičeskiy material k 200-letiyu İ. S. Turgenyeva*. (T. V. Ovsyannikova, S. B. Tufkina. Edt.) Saransk.
- Baskakov, N. A. (1979). *Russkiye familii Tyurkskogo proishojdeniya*. Moskva: Nauka.
- Baskakov, N. A. (1979). Tyurkizmi v Russkoy leksike. *Sovetskaya Tyurkologiya*, 6, 3-8.
- Behramoğlu, A. (2010). *Rus edebiyatı yazırları (XIX. ve XX. yüzyıllar)*. (2. bs.) İstanbul: Tekin.
- Berbercan, M. T. (2011). *Çağatayca gülistan tercümesi (gramer-metin-dizin)* (Yayımlanmış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi), Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=fWWICHVYWQOD5d2XNrvEww&no=E0-0Wb2jPNdCVz5GvupA-A>
- Birük* filmi, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=JngN7sWAKYA>
- Budagov, L. Z. (1869). *Sravnitelnyy slovar Turetsko – Tatarskih nareçiy*. Cilt I. St. Peterburg: İmperatorskaya Akademiya Nauk.
- Çelik, R. (2014). *Sovyet edebiyatında köy nesri*. Ankara: Tiydem.
- Dal, V. İ. (1863). *Tolkoviy slovar jivogo Velikorusskogo yazıka*. Cilt I. Moskva: A. Semena.
- Dimitriyev, N. K. (1958). O Tyurkskih elementah Russkogo slovarya. *Leksikografičeskiy Sbornik*, 3, 3-47.
- Dohman, Ü. (2021). *Rus sözlükbilimi*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Drevnetyurkskiy slovar*. (1969). (V. M. Nadelyayev, D. M. Nasilov, E. R. Tenişev, A. M. Şçerbak. Edt.) Leningrad: Nauka.
- Ediz, H. A. (2018). İvan Sergeyeviç Turgenyev. *Babalar ve çocuklar* içinde (9-33 ss.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Efremova, T. F. (2000). *Tolkoviy slovar Efremovoy*. Moskva: Russkiy Yazık.
- Fasmer, M. (1986). *Etimologičeskiy slovar Russkogo yazıka*. Cilt I-II. Moskva: Progress.
- Goryayev, N. V. (1896). *Opıt sravnitel'nogo etimologičeskogo slovarya literaturnogo Russkogo yazıka*. Tiflis: Kantselyarii Glavnonaç. Grajd. Çastyu na Kavkaze.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Cilt I. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Güneş, D. (2018). *İ. S. Turgenyev'in “avcının notları” eseri üzerine Türkçe ve Rusça yapılmış dilbilimsel, kültür bilimsel ve fonksiyonel yorumlar*. (Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum), Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=DN4_HdPequdwYXNPyzLa6A&no=sF2cdmPgp12JiuTBpzxYFg
- Karaca, B. (2010). *Rus edebiyatının açılımları*. İstanbul: Kavis Kitap.
- Kartalcık, V. (2008). Rus Klasiklerinde Türkçe Sözcükler. *Bilig*, 44, 211-214. (Yayın değerlendirme) Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/issue-file/3466>
- Kâşgarlı, M. (2018). *Dîvânü lügâti't-Türk*. (A. M. Ercilasun ve Z. Akkoyunlu. Yay. Haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu.

- Kuznetsov, S. A. (2000). *Bolşoy tolkoviy slovar Russkogo yazıka*. St. Peterburg: Norint.
- Lebedev, Yu. V. (1990). Turgenyev. *Jizn zameçatelnih lyudey. Seriya biografii*. Moskva: Molodaya gvardiya.
- Olçay, T. (2005). *İvan S. Turgenyev*. İstanbul: Multilingual.
- Olçay, T. (2004). İvan S. Turgenyev'in bir avcının notları öykü derlemesi üzerine bir inceleme. *Littera Dünya Edebiyatları Araştırma ve İnceleme Ortak Kitabı* içinde (171-180 ss.) Cilt XV, Aralık, Ankara, 171-180.
- Parer, Ö. (1995). İvan Sergeyeviç Turgenyev, *Gündoğan Edebiyatı*, 15(Yaz), 87-96.
- Popov, İ. A., Popova, N. V., Porohova, O. G., Tsareva L. İ. *Slovar Russkih narodnih govorov*. (F. P. Sorokoletov, F. P. Filin. Yay. haz.) Cilt II, Moskva: Leningrad: Nauka.
- Preobrajenskiy, A. G. (1910). *Etimologičeskiy slovar Russkogo yazıka*. Cilt I. Moskva.
- Radlov, V. V. (1911). *Opıt slovarya Tyurkskih nareçiy*. Cilt IV. St. Peterburg.
- Savran, H. (2018). Türk dilinde yuvarlaklaşma olayı ve dudak uyumu. *Türkbilig*, 1(35), 89-96.
- Sevortyan, E. V. (1978). *Etimologičeskiy slovar Tyurkskih yazıkov*. Cilt II. Moskva: Nauka.
- Seydametova, N. (2014). Eski Türkçe ile Kırım Tatar Türkçesindeki yapım ekleri üzerine. *Krımskoye İstoričeskoye Obozreniye*, 2, 191-202.
- Slovar akademii Rossiyskoy*. (1789). Cilt I. St. Peterburg: İmperatorskaya Akademiya Nauk.
- Süer, A. (2006). *XIX. yüzyıl Rus edebiyatı üzerine yazılar*. İstanbul: Evrensel.
- Şipova, E. N. (1976). *Slovar Tyurkizmov v Russkom yazıke*. (A. N. Kononov. Edt.) Alma-Ata: Nauka.
- Teres, E. (2009). *Çağataycada söz yapımı*. (Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul), Erişim adresi: <http://dspace.yildiz.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/1/212/0042215.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Turgenyev, İ. S. *Birük*. Zapiski ohotnika içinde, Erişim adresi: <https://ilibrary.ru/text/1204/p.12/index.html>
- Uşakov, D. N. (1935). *Tolkoviy slovar Russkogo yazıka*. Cilt I. Moskva: Ogiz.
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Konya: Eğitim.
- Yunaleyeva, R. A. (2000). *Tyurkizmi Russkogo yazıka (problemi poliaspektного issledovaniya)*. Kazan: Taglimat.
- Zelenin, D. K. (1929). *Tabu slov u naradov vostočnoy Evropı i severnoy Azii. Zapretı na ohote i inih promıslah. Sbornik muzeya antropologii i emografii* (9)2, Leningrad: Akademiya Nauk SSSR.